

Ivancsó István

MAGYAR MÓZES ÉS AKATHISZTOSZA

TARTALOM – I. Bevezető megjegyzések: 1. Magyar Mózes személye; 1) Történetisége; 2) Származása; 3) Rítusa; 4) Liturgiája; 5) Holtteste; 6) Kronológiája; 2. Az akathisztosz; II. Mózes életpéldája az akathisztosz alapján: 1. Kötelességteljesítés; 2. Hivatáshoz való hűség; 3. Tisztaság; III. Mózes életeszménye az akathisztoszban: 1. A szegénység és bűjt; 2. A tiszta élet és az imádság; 3. Az engedelmisség; IV. Befejezés

I. Bevezető megjegyzések

Tanulmányunk elején a cím és a téma megvilágítása érdekében érdemes két fontos megjegyzést tennünk, illetve kissé részletesebben kifejtetnünk. Az egyik Magyar Mózes személyére vonatkozik, aki kevésbé ismert az egyetemes egyházban, és ezen belül a magyar görög katolikus egyházban.¹ A másik pedig az akathisztosza érvényes,² a bizánci egyház irodalmi műfajára, illetve liturgikus szertartására.

Ebben az írásban szentünk életét – és hogy mennyiben lehet ma is példakép – az ő tiszteletére írt akathisztosz alapján kíséreljük meg bemutatni. Ezt a témát ilyen formában – ismereteink szerint – még senki nem dolgozta fel.³

---

¹ Az általunk írt könyvig (IVANCSÓ, I., *Moisej Ugrin – nello specchio del suo culto liturgico*, illetve magyar fordítása: *Magyar Mózes – liturgikus tiszteletének tükrében*, Nyíregyháza 1997) nem is jelent meg róla önálló monográfia, csupán utalások és életrajzának rövid ismertetései. Vö. *ibid.*, 59. jegyzet, amely tartalmazza ezek felsorolását.

² Az Istenszülő akathisztoszaról lásd IVANCSÓ, I., „*Üdvözlégy, Istennek szeplőtelen Jegyese!*” *Az Akathisztosz himnusz*, Nyíregyháza 1996. Ez szintén az első magyar nyelven megjelent könyv, amely először ad teljes összképet a himnusz magyar nyelvű kiadásairól, történetéről, szertartásáról, teológiájáról, ikonográfiai ábrázolásáról. Lásd hozzá a himnuszra vonatkozó bőséges bibliográfiát, *ibid.*, 179-180.

³ Könyvünkben is csak utalunk rá, hogy „létezik még egy sajátos szertartás is az ő tiszteletére, az akathisztosz. A teljesség kedvéért ezt is meg kell említenünk, még ha nem is fér fele ennek a munkának a kereteibe.” *Ibid.*, 62; a magyar kiadásban 69. – Ezzel a tanulmánnyal próbáljuk meg kiegészíteni a Magyar Mózes életéről és liturgikus tiszteletéről szóló ismereteket.

1. Magyar Mózes személye

1. *Történetisége* – Magyar Mózes történelmi személy volt. XI. századi szentünk életét és történetiségét elsősorban az 1030 körül alapított kijevei barlangmonostor⁴ *Paterikonjából* lehet megismerni. Ez a dokumentum olyan gyűjtemény, amely az ott nyugvó szerzetesek nevét, tanításait és életük anekdotikus elemeit tartalmazza.⁵

Magyar Mózes feltételezhetően 990 és 995 között született. Borisz herceg udvari embere, apródja lett. 1015-ben, a herceg meggyilkolásakor megmenekült, majd lengyel fogságba került. A fogságban meglátta egy fiatal lengyel özvegyasszony, s mindenáron meg akarta szerezni magának: előbb csak bűnös kapcsolatra csábította, később már házasságot ajánlott neki. Mózes azonban egyikbe sem egyezett bele, inkább a szerzetesi élet mellett döntött. A csábítások és kísértések után félelmetes megkínzításokat kellett elviselnie. Végül az asszony bosszúból megcsonkította (főrfiatlanította), hogy másé se lehessen. Mózes majdnem belehalt, de felépült, és elvándorzott Kijevbe, ahol Antal már szerzetesi

---

⁴ Vö. HEPPEL, M., *The Paterik of the Kievian Caves Monastery* (Harvard Library of Early Ukrainian Literature 1), Cambridge 1989, XII-LII, ahol részletesen leírja nem csak a monostor, hanem a *Paterikon* történetét is. – GOETZ, L. K., *Das kiever Höhlenkloster als Kulturzentrum des vormongolischen Russlands*, Passau 1904; McCARTHY, M. C., „Laura”, in *New Catholic Encyclopedia*, Washington 1981, vol. VIII, 534; ŘEZAČ, J., „Laura”, in *Dizionario degli Istituti di Perfezione*, (Pellucchia, G. – Rocca, G., diretto da), Roma 1978, vol. V, 499-500. cols; VAVRIK, M., „Monasteries”, in *Encyclopedia of Ukraine*, (Struck, D. H., ed by), Toronto 1993, 450; SMOLITSCH, I., *Das altrussische Mönchtum /11-16. Jahrhundert/. Gestalter und Gestalten*, (Das östliche Christentum 11), Würzburg 1940, 11-29.

⁵ A *Paterikon* összeállítása 1215 és 1231 között történt, 1635-ben nyomtatásban is megjelent (lengyel nyelven), 1661-ben pedig napvilágot látott az első ószláv nyelvű nyomtatott kiadása is. – Jelen munkához a *Paterikon* szövegét ВИКТОРОВОЙ, М., *Кієвопечерській Патерикъ по древнімъ рукописямъ въ переложеній рускій языкъ*, Кієвъ ²1897, ВИКТОРОВОЙ, М., *Кієвопечерській Патерикъ по древнімъ рукописямъ въ переложеній на современный рускій языкъ*, Кієвъ 1870. és ВЕЛИКИЙ, А. Г., *Печерский Патерикъ або праведні старої України. Дравне джерело староукраїнської духовности*, Рим 1973. kiadásokból fordítottuk, figyelembe véve TSCHIZEWSKIJ, D., *Das Paterikon des kiever Höhlenklosters* (nach der Ausgabe von D. Abramovič neu herausgegeben von), München 1964, 142-149. kritikai kiadását és a következő műveket: BENZ, E., *Russische Heiligenlegenden*, Zürich 1953, 193-200; ONASCH, K. (hrsg. von), *Altrussische Heiligenleben*, Berlin 1977, 116-121; FREYDANK, D. von – STURM, G. (hrsg. von), *Das Väterbuch des kiever Höhlenklosters*, Leipzig 1988, 222-230. (A következőkben a *Paterikon* részletei: *Pat.*)

életet kezdett a maga vájta barlangban, s 1030 körül hozzá csatlakozott. Itt élte le életének hátralévő részét. 1043-ig élt az első szerzetesek között. Szent és csodatevő hírben halt meg. Ereklýéivel a halála után is tudott segíteni a testi szenvedélyekkel küzdőknek.⁶

2. Származása – Mózes magyar származású volt. A *Paterikon*, más történelmi forrásokkal együtt Угринь-*nak* (magyarnak) nevezi. A *Paterikonban* a róla szóló fejezet így kezdődik: „Íme, ezt tudjuk a boldog Mózesről. Származására nézve magyar volt, kegyeltje Borisznak, és testvére volt annak a Györgynek, akire ez a herceg arany nyakláncot akasztott”.⁷ A *Lavrentij-féle krónika* az 1015-ös évi feljegyzésnél Mózes testvéréről, Magyar Györgyről így emlékezik meg: „Átszúrták Boriszt és testével védő szolgáját is rajta. Ezt nagyon kedvelte Borisz. Ez az ifjú pedig születésére nézve magyar volt, György nevű, akit Borisz igen kedvelt.”⁸ A harmadik testvér, Novotorzsoki Efrém (akit azért neveztek el így az orosz egyházban, mert Novotorzsok mellett monostort alapított, s ott élte le életét szerzetesként) liturgikus tiszteletéhez összeállított életrajzban pedig ezt lehet olvasni: „Borisz és Gleb oroszországi szent vértanúk, igazhívó nagyfejedelmek idejében volt Oroszországban három egy anyától született testvér: Efrém, György és Mózes, akik valamennyien magyar földről származtak, és mindnyájan bojári rangban szolgálták Borisz és Gleb fejedelmeket”.⁹ Három magyar testvér is szolgálta tehát a haláluk után szentként tisztelt fejedelmeket. De hogyan kerültek Magyarországról külföldre? Ezen a területen csak feltételezésekbe lehet bocsátkozni. A témával foglalkozó kutatók egy része a bizánci szertartású kereszténységnek hazánk területén történő háttérbe szorításával magyarázza ezt.¹⁰ Mások a politikai-házassági kapcsolatokra hivatkoznak, melyek keretében az egész család külföldre mehetett.¹¹ Ismét mások az

---

⁶ Vö. FEDOTOV, G. P., *Святые Древней Руси*, Paris 1931, 61; FREYDANK – STURM, *op. cit.*, 221.

⁷ *Pat.* 102.

⁸ Idézi HODINKA, A., *Az orosz évkönyvek magyar vonatkozásai*, Budapest 1916, 54.

⁹ Idézi FERINCZ, I., „Magyar Mózes és Efrém – az orthodox egyház szentjei”, in Tóth, I. (szerk.), *Az orthodoxia története Magyarországon a XVIII. századig*, Szeged 1995, 37. a következő művet: *Žitija svjatyh na ruszskom jazyke, izložennyja po rukovodstvu četjih-minej sv. Dimitrija Rostovskago. Kniga pjataja, čast' vtoraja*. M., 1904 (Izdanije Vvedenskoj Optinoj Pustyni 1993), 423. – Vö. JOCKWIG, F. – HOHMANN, G. (hrsg.), *Gottesdienst zu Ehren Aller Heiligen der Rus'*, Würzburg 1987, 90.

¹⁰ Vö. BERKI, F., *Az orthodox kereszténység*, Budapest 1975, 116; FERINCZ, *op. cit.*, 37-44; JOCKWIG – HOHMANN, *op. cit.*, 90.

¹¹ Vö. TIMKÓ, I., *Keleti kereszténység, keleti egyházak*, Budapest 1971, 396; SZÁNTÓ,

akkori kereskedelmi kapcsolatokra utalnak.¹²

Tény azonban, hogy Kijev környékén éltek, s nemesi-bojári rangban szolgáltak. Mózes megmenekült az Alta folyónál 1015-ben lezajlott gyilkosságtól, amikor Boriszt, majd Glebet is megölték. Három éven át Jaroszláv hűgánál talált menedéket, s ott „imádságban töltötte az idejét”. Aztán a győzedelmeskedő lengyel Boleszláv király magával hurcolta lengyelországi fogságba. A *Paterikon* pedig életének erről a legterjedelmesebb életéről szól részletesen.

3. *Rítusa* – Bizánci szertartású volt. Minthogy azonban az 1054-es egyházszakadás előtt élt, az egyetemes egyház szentje is lehet. A szláv naptárban július 26-án van az ünnepe.

4. *Liturgiája* – Magyar Mózesnek teljes liturgikus tisztelete van. Szenttéavatása 1643-ban történt,¹³ ekkorra már készen kellett lennie a liturgikus szövegeinek, melyek 15 oldalnyi terjedelműek a *Минья*-ban.¹⁴ A három év múlva készült, 1646-os liturgikus naptárban már szerepel a neve.¹⁵

5. *Holtteste* – Mózes atya holtteste ma is megvan. A kijevi barlangmonostor klímája megőrizte mumifikálódott testét. Száztizennyolc szerzetes között nyugszik koporsójában a barlangmonostorban. Most is sokan felkeresik.

6. *Kronológiája* – A *Paterikon* és a Magyar Mózesre vonatkozó egyéb történelmi források alapján életének kronológiáját a következő módon lehet összeállítani.¹⁶ (Néhány nagyon fontos adat mellett vannak

---

K., *A katolikus egyház története*, Budapest 1983, I. köt. 319; CSORBA, CS., *Árpád örökében*, (Új képes történelem), Budapest 1996, 38-39.

¹² DONNERT, E., *Das Kiewer Russland. Kultur und Geistesleben von 9. bis zum beginnenden 13. Jahrhundert*, Leipzig-Jena-Berlin 1983, 100.

¹³ Mogila Péter metropolita közösen avatta őket szentté. Vö. FEDOTOV, *op. cit.*, 52; KOLOGRIVOV, I., *Santi russi*, Milano 1977, 54; ŠPIDLÍK, T., „Slavi orientali (spiritualità degli)”, in *Dizionario enciclopedico di spiritualità*, (Ancilli, E., a cura di), Roma 1992, III. köt. 2331; IVANCSÓ, I., „Magyar Mózes és ikonográfiai ábrázolásai”, in *A Magyar Tudományos Akadémia Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Testülete 1997. évi tudományos ülésén elhangzott előadások összefoglalói*, Nyíregyháza 1997, 145.

¹⁴ Vö. МОСКОВСКОЙ ПАТРАРХИИ (изд.), *Минья, шоль*, Москва 1988, 133-148.

¹⁵ Egészen feltűnő ez a szövegben, mert a július 26.-i dátumnál Magyar Mózes nevével új sor kezdődik, tehát világosan látható, hogy az előző kiadások szövegébe ekkor került be. A szerkönyv újabb kiadása: ЖУКОВСЬКИЙ, А., *Требник Петра Могили*, Канберра-Мюнхен-Париж 1988.

¹⁶ Vö. IVANCSÓ, I., *Magyar Mózes – liturgikus tiszteletének tükrében*, 42-44; (az olasz kiadásban: 37-39).

hiányosságok is, ahol csak feltételezésekre lehet hagyatkozni.)

- 990-995(?) – Mózes születési éve, mert az őskronika az 1015-ös évi bejegyzésnél daliás termetű, jólfejlett férfiről beszél. Nem szokatlan, hogy a születési éve nem ismerős, mert a szenteket az egyház általában a mennyei születésnapjukon ünnepli.
1015. július 24. – Borisz halálának a napja, amikor Mózes testvérét, Györgyöt is meggyilkolják. Mózes ekkor megmenekül a haláltól.
- 1015-1018 – Mózes Predszlavánál, Jaroszlav hűgánál van Kijevben. Három éven keresztül imádságban tölti az idejét.
- 1018 – Lengyelországba hurcolják.
- 1018-1023 (1024?) – fogságban van öt éven keresztül.
- 1024-1025 – a hatodik év, amiről a *Paterikonban* való életrajz legnagyobb része szól: Mózes szenvedései az özvegyasszony zaklatásai miatt. Megcsonkítása.
- 1025-1030 – visszatér Kijevbe, a barlangmonostorban telepszik le.
- 1025-1043 – Életének erről az időszakáról semmit nem lehet tudni. Ekkor történik Lengyelországban a felkelés, miután Boleszlav meghal.
1043. július 26. – halála napja, ami egyben liturgikus tiszteletének a napja is.

Életpéldája sokat mond. Eszményeit vesztő világunkban több szempontból is példaképnek lehet tartani Magyar Mózeset. Példakép a hétköznapi kötelességteljesítésben, ahogy urát szolgálta. Példakép hivatáshoz való hűségben, ahogy szerzetesi hivatását elfogadta és minden nehézség ellenére ragaszkodott hozzá. Példakép a tisztaság megőrzésében, ahogy nem egyezett bele a bűnbe semmiféle kísértés, csábítás és szörnyű kínzások ellenére sem; élete igazolja, hogy erkölcsi tisztaságban élt volna akkor is, ha nem lett volna szerzetes.

2. Az akathisztosz

Az akathisztosz a bizánci egyház sajátos költészeti műfaja. A kontákion-költészethez tartozik, amely a VI-VII. században élte a fény-

korát.¹⁷ Az eredeti *Akathisztosz* – amit tulajdonnévvel lehet illetni¹⁸ – az Istenszülő tiszteletére készült. Szerzője ismeretlen – bár sokan tulajdonítják Rómanosz Melódosznak –, de talán jobb is így, mert így az egész egyházé lehet.¹⁹ Tökéletesen kidolgozott verselése, a benne lévő irodalmi sajátosságok, de főleg a teológiája a bizánci egyház gyöngyszemévé teszik.²⁰ A himnusz 24 nagyon pontosan megszerkesztett versszakból áll,²¹ melyek mindegyike a görög ábécé következő betűjével kezdődik. A páratlan versszakok hosszabbak és 12 üdvözléggel kezdődő sort tartalmaznak, majd refrénnel zárulnak: Χαρε, Νύμφη ἐνύμφευτε, míg a páratlan versszakok rövidebbek és Allelujával végződnek. Meg lehet benne különböztetni történelmi részt és teológiai részt.

Az Istenszülő Akathisztoszának mintájára a későbbiekben – különösen a bizánci-szláv egyházban – más akathisztoszok is készültek: a különböző ünnepekre és a szentek tiszteletére. Ezek a prototípusból merítik a példát. Felismerhető bennük a pontos szerkesztésre való törekvés, szerkezetükben is két részre oszlanak (rövidebb és hosszabb versszakokra, kontákokra és ikoszokra), de nem mindegyikük tartalmaz tizenkét üdvözlégyet a páratlan versszakokban. Gyakran előfordulnak hat, nyolc, tizenkét, tizennyolc soros versszakok is. A Magyar Mózes tiszteletére összeállított akathisztosz a páratlan versszakokban nyolc üdvözlégyet tartalmaz.

Ennek a himnusznak a szerzője is az ismeretlenség homályába vész. Keletkezésének időpontját is csak hozzávetőlegesen lehet megállapítani. Логвин könyve²² alapján ismerős a barlangmonostor legszebb akathisztoszainak gyűjteménye, melyet 1674-ben adtak ki nyomtatásban. Ennek a gyűjteményes könyvnek a címlapján a harminchat mellkép kö-

---

¹⁷ Vö. TRYPANIS, K. A., *La poesia bizantina dalla fondazione di Costantinopoli alla fine della Turcocrazia*, (Saggi 23), Milano 1990, 59-60; PITRA, J. B., *Hymnographie de l'Église grecque*, Roma 1867.

¹⁸ Valójában nincs neve a himnusznak. Az akathisztosz csupán annyit jelent, hogy nem ülvé, hanem a nép előtt állva kell végezni.

¹⁹ Vö. TONILOLO, E., „L'inno acatisto, monumento di teologia e di culto mariano nella Chiesa bizantina”, in *De culto mariano saceulis VI-XI*, Roma 1972, vol. IV, 10-14; ID. (a cura di), *Akathistos. Inno liturgico antico alla Vergine Madre*, Roma ³1976, 11.

²⁰ Vö. IVANCSÓ, I., „Freue dich, unvermählte Braut!» Der Hymnos Akathistos” in *Folia Theologica* 9 (1998) 111-122; ID., „Az Akathisztosz himnusz – a bizánci költészet gyöngyszeme”, in *Posztribizánci Közlemények* 1 (1994) 73-81.

²¹ MEERSSEMAN, G. G., *Hymnos Akathistos. Die älteste Andacht zur Gottesmutter*, Freiburg 1958, 11-12.

²² Vö. ЛОГВИН, Г. Н., *Гравюри українських стародруків XVI-XVIII. ст.*, Київ, 1990.

zött látható Mózesé is.²³ Az 1709-es kiadás címlapjának tíz képe között viszont nem található a mi szentünké.²⁴

Magyar Mózes akathisztoszána az eredeti ószláv nyelven való legújabb megjelentetése is szerző nélkül történt.²⁵ Munkánkhoz ezt a kiadást vettük alapul, amelynek már magyar nyelvű fordítása is napvilágot látott.²⁶

II. Mózes életpéldája az akathisztosz alapján

Magyar Mózes a mai szekularizált, eszményeket vesztő világunkban több értékre is felhívja a figyelmet. Elsősorban a hétköznapi életben megvalósított kötelességteljesítésre. Vagyis arra a szolgáló szeretetre, amellyel urát, Borisz herceget szolgálta. Aztán szentünk példa a hivatás elfogadására, az érte való küzdelemre és hűséges megélésére. Végül a tisztaság és szüzesség értékére is felhívja a figyelmet: mert rendkívüli nehézségek és szenvedések közepette is ragaszkodott az eszményéhez.

A *Paterikon* szövegére alapozott életrajzok a következő módon kezdődnek: „A nagyon gonosz ellenség, a sátán, tisztátalan szenvedélyek formájában támadja meg az embert, aki elvakul ezektől, és nem tud Isten akarata szerint élni. Ám Istent csak a tiszta szívűek láthatják meg.”²⁷ Ebben a harcban nagy állhatottságot mutatott szentéletű Magyar Mózes atyánk, aki teljesen legyőzte a tisztátalan ellenséget, egy ilyen győzelem példáját mutatva fel nekünk.”²⁸ Úgy jelenik meg tehát előttünk, mint a szüzesség nagy harcosa és a tisztaság hőse. S ez fontos, mert éppen vele – illetve kevéssel előtte, Borisszal és Glebbel – kapcsolatban jelenik meg

---

²³ Nr. 209. – Közül továbbá az akathisztoszok könyvéből további hat képet is: nr. 54, 196-200, de ezek nem Mózes akathisztoszára vonatkoznak.

²⁴ Nr. 284. – A könyv közöl még egyéb kiadásokból is képeket és illusztrációkat (az 1663., 1677., 1754. és 1883. évekből), de ezekről a könyvekről nem lehet eldönteni, hogy tartalmazzák-e Mózes akathisztoszáat.

²⁵ „АКАФИСТ Преподобному отцу нашему Моисею Угрину (память его 26 июля)”, in *Християньска Родина*, Nr 3 (12) 1997, nyolc oldal mellékletben.

²⁶ IVANCSÓ, I. (kiad.), „Akathisztosz Magyar Szent Mózeshez”, in *Athanaisana* 7 (1998) 133-142.

²⁷ Vö. Mt 5,8

²⁸ Lásd (szerző nélkül): *ЖИТИЕ Преподобнаго отца нашего Моисея Угрина*, Одесса 1907, 1; ПОПОВИЧ, J., *Жития Светих*, Београд 1975, VII. köt. 643; ЛЕРАНИН, V., „Сентелетű Magyar Mózes – a második József”, in Tóth, I. (szerk.), *Az ortodoxia története Magyarországon a XVIII. századig*, Szeged 1995, 50.

az orosz hagiografikus irodalomban egy új fogalom: a подвигъ, vagyis a hősies küzdelem fogalma.²⁹ Amit Mózes életéből megismerhetünk, az подвигъ-je révén valóban старотерпецъ-cé, vagyis hosszantűróvé teszi őt. Fontos még az is, hogy életrajzai és liturgikus szövegei – mindezek alapján – преподобень-nek, vagyis tiszteletreméltónak nevezik.³⁰

Az is igaz, hogy Mózes szerzetes lett, s így vált ismertté. De nem szabad abba a hibába esni, hogy életpéldáját úgy tekintsük, mintha csak a szerzetesekre vonatkozna. Arra a tényre is oda kell figyelni, hogy életének kevésbé ismert, de a forrásokban fellelhető részében is példát ad a keresztény élet minden területén. Tehát az ő példája érvényes a hétköznapi kötelességteljesítésre és bármiféle hivatásra vonatkozóan. Éppen ezt szeretnénk most is megvizsgálni az életrajza és az akathisztosza alapján: a tisztaságban való megmaradásra felmutatott nagy példáján túl, milyen példát adott a kötelességteljesítésre és a hivatáshoz való hűségre, valamint annak betöltésére.

Mint a szentekhez szóló akathisztoszoknak általában, úgy Magyar Mózesének sem az a célja, hogy a szent életét ismertesse, mégis sokszor utal az életére; azt lehet mondani, hogy főbb vonalaiban végigköveti a *Paterikonban* található életrajzot.

1. Kötelességteljesítés

A szentéletű Magyar Mózes azért lett híres – egyáltalán ismert – a világ számára, mert szinte emberfeletti harcot folytatott azért, hogy tiszta maradjon az ellene ármánykodó nő minden csábítása és kísértése ellenére is. Életrajzának legnagyobb része erről a küzdelemlről szól. Az előzményekről csak keveset beszél, a monostorban való életéről is csak szűkszavú beszámoló ad az életrajz. Így, felületesen olvasva, azt lehetne mondani, hogy életének korábbi és későbbi szakaszából semmi nem ismerős. Azonban, ha figyelmesen olvassuk az életrajzát, néhány – szempontunkból – nagyon fontos utalást fedezhetünk fel benne, amelye-

---

²⁹ Vö. KOLOGRIVOV, *op. cit.*, 25-33.

³⁰ Érdekes magyarázatot ad ŠPIDLÍK, T., *Il cammino dello Spirito*, Roma 1995, 140. (magyar kiadása: *A Szentlélek útján*, Nyíregyháza 1996, 138.). A szláv nyelvben a подобень „hasznológó” jelent; aki пре-подобень, az „jobban hasznológó”. Világos, hogy miről van itt szó. Az ember magán viseli Isten „képét” mint lenyomatot. Ugyanakkor – a keleti teológia szerint – azt a feladatot kapta Istentől, hogy lelkében kidolgozza a „hasznológóságot”, hogy a kettő minél jobban megközelítse egymást. A szentek ezt sokkal jobban meg tudták valósítani, mint más emberek, és ezért ők „jobban hasznológók” a „prototípusz”-hoz, Istenhez. – A mi szentünk is ezt tudta tenni.

ket az akathisztosza is interpretál: Mózes hűségesen teljesítette hétköznapi kötelességeit.

Természetesen az akathisztosz is először azt a fontos mozzanatot hangsúlyozza, ami Mózes életének már megkoronázását jelenti: „testi és lelki betegségek gyógyítója” lett.³¹ Ez már önmagában is mások szolgálatát jelenti. Azonban rögtön ezután megjelenik a számunkra nagyon jelentős tény, vagyis az, hogy Mózes *buzgón* szolgált a hercegeket: „a hosszantűró szent Borisznak és Glebnek buzgón szolgáltál”.³² Nem egyszerű szolgaságról van itt szó. Ugyanis az életrajz a боляръи (bojárrok) közé sorolja Mózeset. Borisz herceg meggyilkolása után Szvjatopolk Lengyelországba hurcolta a kijevi fejedelem legjobb embereit, „bojárjait, köztük Mózeset is”.³³ Így tehát az életrajz azt bizonyítja, hogy nem egyszerű, alacsonyrendű szolgál, hanem tiszteletben álló nemes ember lehetett. Ugyanilyen utalást lehet testvéreire, Györgyre³⁴ vonatkozóan is találni.³⁵ A szöveg az отрокъ szót használja a „szolga” megnevezésére. Ez a szó sem egyszerű szolgát jelent, hanem egy bizonyos társadalmi szintet, udvari rangot jelöl. A harmadik testvér, Efrém életrajzából³⁶ még egy harmadik bizonyítékot is lehet erre szerezni.³⁷ Több forrás is említi, hogy a testvérek istállómesterként álltak alkalmazásban. A régi Oroszországban ez is nemesi rang volt, amit а тиунъ szóval jelöltek, s ami privi-

---

³¹ „Недуговъ душевнѣхъ и тѣлеснѣхъ цѣлебниче” – I. *konták*:

³² „Святѣмъ страсготерпцемъ Борису и Глѣбу усердно поработалъ еси” – II. *konták*. Nem áll ez ellentétben azzal, hogy a X. *ikosz* így szól: „Кризтиснак, а мѣнѣи Кириалнак вѣталъ ху шолгѣја”, „Царя Небеснаго Христа вѣрний служитель былъ еси”, illetve a IV. *konták*: látták, hogy „Кризтус ху шолгѣја вагу”, „вѣрнаго быти раба Кристова”.

³³ *Pat.* 102-103.

³⁴ Vö. LEPHAIN, V., „Georgij Ugrin, azaz Magyar Görög – az alig ismert szent”, in *Aetas* 1 (1998) 72-78.

³⁵ „Istentől ihletett értelmű tisztelendő Mózes atya, amikor az Alta folyónál testvéredet, Györgyöt, Szvjatopolk katonái megölték a szent hosszantűró Borisszal és Glebvel együtt, csodálatos isteni gondviselés által egyedül te menekültél meg a meggyilkolástól” – II. *ikosz*. György volt az, aki testével védte ura testét, hogy megpróbálja megmenteni, de mindkettőjüket megölték.

³⁶ Vö. FERINCZ, I., „Magyar Mózes és Efrém – az ortodox egyház szentjei”, in *Aetas* 1 (1998) 67-71; LEPHAIN, V. – POLGÁR, GY., „Források Szentéletű és istenhordozó Magyar Efrém atyánk, torzsoki csodatevő Legendájához”, in *Órosz irodalom és ikonfestészet*, (Órosz irodalom és kultúra. Tanulmányok, források I), Szeged 1999, 208-221.

³⁷ Idézi HODINKA, *Az orosz évkönyvek*, 54; vö. 8. jegyzet; IVANCSÓ, I., „Моисей Угринъ és ikonográfiai ábrázolásai”, in *Posztbizánci Közlemények*, 3 (1997) 181-197.

legizált helyzetben levő, a gazdaság irányításában részt vevő fejedelmi vagy bojári szolgát jelentett.³⁸ Biztos, hogy nem lettek volna ilyen megbecsült helyzetben, ha nem szolgálták volna urukat hűségesen, nem teljesítették volna kötelességüket.

A *Paterikon* még azt is elmondja, hogy Mózes „Borisz kegyeltje volt”.³⁹ Ez a mondat – a maga szűkszavúságában is – világosan igazolja állításunkat. Ugyanis, ha Mózes nem lett volna hűséges szolga, ha nem teljesítette volna hűségesen a kötelességeit, akkor a herceg nem szerette és nem tisztelte volna. Ezt igazolja az akathisztosz is: „A Magasságbelítől ajándékba kapott erő folytán nagy hosszútűrésre tettél szert, tisztelendő”.⁴⁰ A kegyelem munkálkodott Mózesben nem csak a szenvedések elviselésénél, hanem már itt, a kötelességteljesítésnél is. Ez azért valósulhatott meg, mert már fiatalkori élete is megadta rá az alapot. Az akathisztosz megemlíti: „az imádságban buzgólkodtál, amennyire tehetted, fiatal éveidben a szenteket követted”.⁴¹

Magyar Mózes akathisztoszáat elárasztja az a gondolat, hogy a szent mennyi sok segítséget nyújtott és nyújt nem csak példájával, hanem konkrét segítségével is. Általános formában is előfordul ez: Isten „a hívők oltalmazójának”⁴² mutatta őt, olyannak, akiről mondhatja: „a közelieknek és távoliaknak segítségedet adod”.⁴³ Így lehet „erőtlenégeink jeles gyógyítója”,⁴⁴ így lehet „gyors segítség a bajokban”⁴⁵ és így lehet az „erőtlenek megerősítése”.⁴⁶ S mindezt megkoronázza, hogy ő „a szelídség és alázatosság fényes példája”.⁴⁷ A himnusz – az életrajz alapján – sok esetben szól arról is, hogy Mózes segítséget nyújtott a testi kísértésben szenvedőknek is.

Még életében eljött hozzá egy szerzetes, hogy segítséget kérjen tőle. S amikor botjával megérintette, örökre megszűntek a kísértései. Ezért énekelhetjük szentünkről: „botoddal a társad szenvedélyét meg-

---

³⁸ Vö. FERINCZ, *op. cit.*, 38.

³⁹ „Любимецъ святого Бориса” – *Pat.* 102.

⁴⁰ „Силою Вышняго, дарованную тебѣ, велие долготерпѣніе стяжалъ еси, преподобне” – *III. konták.*

⁴¹ „Въ молитвахъ потщался еси, елико бѣ мощно въ юнѣхъ лепахъ святымъ подражати” – *II. konták.*

⁴² „Вѣрныхъ предстателя” – *I. ikosz.*

⁴³ „Ближнимъ и далнимъ помощь свою подавай” – *X. ikosz.*

⁴⁴ „Немощей нашихъ изрядный целебниче” – *II. ikosz.*

⁴⁵ „Въ бедахъ скорый помощниче” – *VI. ikosz.*

⁴⁶ „Немощныхъ укрѣпленіе” – *IX. ikosz.*

⁴⁷ „Свѣтлый образе кропости и смиренія” – *I. ikosz.*

gyógyítottad”.⁴⁸ Az akathisztosz megemlékezik egy másik esetről is, amikor már a halála után nyújtott segítséget az ereklyéivel: „a sokat szenvedett Jánost”⁴⁹ is megtisztította a kísértésektől. A himnusz végén találjuk a fontos gondolatot, hogy Mózes mindezt azért tudta megtenni, mert Istentől kapta a kegyelmet hozzá. Így szól a szöveg: „Kegyelmet kaptál Istentől, hogy... megments a tisztátalan szenvedélyektől”.⁵⁰ Továbbá: a „kísértésekben megterhelteknek gyors segítségére vagy”,⁵¹ sőt: „megelőződ a kísértésekben téged segítségül hívók kérelmeit”.⁵²

Az akathisztosz és az életrajz is szól Mózes monostorban való életéről. Miután felépült a sebeiből és a megcsonkításból, Antalhoz ment, és „a monostorban élt tíz évig”,⁵³ haláláig. Az egyik életrajzírója pedig hozzáfűzi: a tíz esztendő alatt megtartotta az Úr tízparancsát, „tíz éven át másoknak szentelte az életét”.⁵⁴ Tehát nem magának élt, még ha „hallgatagságban” élt is.⁵⁵ Ez már a monostori életben való kötelelességteljesítést jelzi. Himnuszunk pedig így foglalja ezt össze: „A kegyelmi adományokkal egészen eltelve, tíz évig tartó hallgatásod által úgy ragyogtál mennyei fényvel, mint egy barlanglakó angyal”.⁵⁶

Összefoglalva azt lehet mondani,⁵⁷ hogy Mózes teljesítette hétköznapi kötelességeit, és hogy ebben másoknak is példát adott: mint szolga, hűségesen szolgálta az urát, a herceget; a monostorban hallgatagságban töltött tíz esztendő alatt hűségesen szolgálta szerzetestársait; lelkiekben is segítségükre is volt, sokat imádkozva; megtartotta a tízparancsolatot; a kísértések elleni küzdelemhez nyújtott segítsége megnyilvánult a halála után is, és ez szolgálatban és kötelelességteljesítésben leélt életének koronája. Mint Isten szentje, most is közbenjár mindazokért, akik segítségét kérik.

---

⁴⁸ „Жезломъ стась братнюю ислэлил еси” – VIII. konták. Érdemes felfigyelni a párhuzamra, amely a többi liturgikus szövegben is megjelenik: „az első Mózes” utánzójának nevezi az akathisztosz a botjával segítséget nyújtó szentünket.

⁴⁹ „Иоанна Многосрадального чудесно уврачевавый” – XI. ikosz.

⁵⁰ „Благодать дана ти ти отъ Бога соблюдати отъ нечистыя страсти” – XII. konták.

⁵¹ „Искушеньми отягченнымъ скоро пособствуй” – V. ikosz.

⁵² „Предваряющій прошенія призывающихъ” – X. ikosz.

⁵³ „Пробывши въ монастыре 10 летъ” – Pat. 111.

⁵⁴ Vö. ЖИТИЕ Преподобнаго отца нашего Моисея Угрина, 8.

⁵⁵ Vö. ПОПОВИЧ, *op. cit.*, 648.

⁵⁶ „Весь благодатныхъ дарованій исполненный десятилетнимъ безмолвземъ печернымъ рпазноангельскимъ просиялъ еси свэтомъ небеснымъ” – VIII. ikosz.

⁵⁷ Vö. IVANCSÓ, *Magyar Mózes*, 88, (az olasz kiadásban: 80).

2. Hivatáshoz való hűség

Az akathisztosz – az életrajzhoz képest – viszonylag keveset foglalkozik Mózes hivatásának kialakulásával, formálódásával, sőt magával a hozzá való hűségével is. Ez érthető is, mert a tisztaságát és az abban való megmaradását magasztatja. Az itt található, hivatására történő utalások éppen ezért fontosak lesznek számunka.

Talán a legfontosabb mondat ezzel kapcsolatban, amit így fogalmaz meg az akathisztosz: „a szerzeteseknek és világiaknak megvilágítod a mennyekbe vezető utat”.⁵⁸ Tehát nem csak a szerzetesekről van itt szó! Ezzel a himnusz kifejezésre juttatja, hogy Mózes akkor is hiteles keresztény ember lett volna, ha nem válik szerzetessé. Életének egész története ezt bizonyítja.

Mózes, ez a XI. századi fiatalember felismerte, hogy hivatást kapott Istentől a keresztény életre. De nem csak felismerte, hanem el is fogadta és meg is élte. Az akathisztosz ezt így fejezi ki: „fiatal korodtól az Úr szolgálatára adtad magadat”.⁵⁹ Ez lett tehát elsődleges hivatása, amit minden bizonnyal a családjából hozott magával. Ugyanis olyan magyar családból származott, amelyik Magyarországról Orosz földre költözött át. Bizonyára a családjá is keresztény hitben élt,⁶⁰ mégpedig a bizánci rítusban.

Mózes a hazájától távol is megtartotta a hitét. Sőt, egy másik, még mélyebb hivatás is megérlelődött bensejében. Szépen mondja az akathisztosz: „kész voltál az édes Jézusért lelkedet adni”.⁶¹ Az életrajza alapján azt állíthatjuk, hogy egész élete a szerzetesi hivatás felé tartott. Az akathisztosz hangsúlyozza – mint az életrajzok is –, hogy Mózes milyen sokat imádkozott. Ez így volt életének abban a részében is, amikor még nem kezdődött el a megpróbáltatása, amikor hercegek meggyilkolása után Kijevbe menekülve élt, „buzgón imádkozva az Úrhoz”.⁶²

Témánk szempontjából fontosnak tűnik az akathisztosz követ-

---

⁵⁸ „Не точно инокомъ, но и миряномъ путь къ небу озаряяй” – *XII. ikosz.*

⁵⁹ „Отъ млада возраста вдавый себе на служение Господу” – *III. ikosz.*

⁶⁰ Vö. IVANCSÓ, I., „A bizánci szertartású magyar szent, Magyar Mózes történetisége”, in *Tudomány és Társadalom. A „Magyar Tudomány Napja 1997” alkalmából rendezett Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Konferencia anyagának bemutatása*, (Vass, L.-né, szerk.), (Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Közalapítvány Füzetek 10), Nyíregyháza 1998, 146-147.

⁶¹ „За сладчайшого Исуса душу твою положити готовый” – *IV. ikosz.*

⁶² „Моляся ко Господу прилежно” – *II. ikosz.*

kező megfogalmazása: „a régi istenhordozó szentatyák erkölceit elsajátítottad”,⁶³ hiszen szentünk életéhez nagyon szorosan hozzátartozik az erkölcsiség is. Amikor a kísértő asszony bűnre ösztönzi – még mielőtt házasságot ajánlott volna neki –, Mózes nyíltan megvallja: „Nem ismerem meg nőt, soha életemben”.⁶⁴ Vagyis ez azt jelenti, hogy tisztaságban élt, és úgy is akart élni. Egy jóképű fiatalember – mint ő – élhetett volna másképp is. Kihaszználhatta volna az élet nyújtotta lehetőségeket. Sőt, itt maga a nő ajánlkozott fel neki, nem is akármilyen módon. De ő ezt nem akarta, inkább a tiszta életet választotta. Mózes a további próbálkozások után feleségül vehette volna az asszonyt, mert özvegy volt. De ő nem akart megnősülni, mert lelkében már érlelődött a szerzetesi hivatás.

Érdekes, hogy a barátai beszéltek először Mózesnek a szerzetességről, nem ő hozta szóba. Talán éppen azért tették ezt, mert már észrevették benne a hivatást: „Nem szerzetes, hanem szabad vagy”⁶⁵ még, így megházasodhatsz. De Mózes nem hallgatott rájuk, bárhogy érveltek, s végül kijelentette: „Ha élve szabadulok ennek az asszonymak a kezei közül, akkor szerzetes leszek”.⁶⁶ Eközben a szerzetesi hivatás növekedett benne. Az özvegy hiába kecsegettette hatalommal, neki ígérve minden vagyonát, ő tántoríthatatlanul kitartott hivatása mellett, s meg is mondta neki: „Mostantól fogva szerzetes leszek”.⁶⁷ Tehát Mózes végérvényesen döntött. Így történt meg életében a döntő fordulat: az Áthosz hegyéről titokban érkezett szerzetes – amint az akathisztosz is megemlékezik róla – „a szent, angyali, szerzetesi életbe öltöztetett”.⁶⁸ Beérett tehát Mózes szerzetesi hivatása. Elérte célját.

Élete azonban arra is felhívja a figyelmet, hogy nem elegendő elérni egy célt, meg is kell tartani azt, vigyázni kell az eredményre. Mózes erre is példát ad. A megannyi kísértés, csábítás, kínzás után újból el kell szenvednie a félelmetes megverettetést, amit az asszony parancsolt meg. De ő hajthatatlan, és meg is mondja neki: „Semmiképp sem mondhatok le a szerzetesi életről”.⁶⁹ Oly erőssé vált tehát Mózes hivatása a szerzetesi életben – még ha börtönben is kellett lennie –, hogy az öz-

---

⁶³ „Древнихъ святыхъ богоносныхъ отецъ нравы себѣ усвоившій” – VIII. ikosz.

⁶⁴ „Я не позналъ ея отъ рожденія” – Pat. 103.

⁶⁵ „Ты не инокъ и свободень” – Pat. 105.

⁶⁶ „Если я живой избавлюсь отъ руки этой женщины, то пойду въ монастырь” – Pat. 106.

⁶⁷ „Съ етихъ поръ я буду инокомъ” – Pat. 107.

⁶⁸ „Облечень во святый, ангелсій, иноческій образъ” – VII. konták.

⁶⁹ „А мне никакъ нельзя отречься отъ иноческой жизни” – Pat. 108.

vegynek a Boleszláv király előtt való panaszkodása is hiábavaló volt: „Most pedig valamiféle szerzetes szerzetessé nyírta”⁷⁰ Mózes inkább elszenvetde még a megcsönkíttatást is, de akkor is hűséges maradt a hivatásához, amit saját akaratából vállalt magára.

Végül az akathisztosz megemlékezik Mózes földi életének végéről is. Itt már kifejezetten a szerzetesi állapotban leélt élet áll a középpontban, amely a lelki dolgokat helyezi előtérbe: „nem törödtél testeddel, és Szent Antal barlangmonostorában fejezted be földi vándorlásodat, igaz és szent halállal pihenve meg az Úrban, mint győztes”.⁷¹ Itt tehát előkerül a már említett подвигь gondolata.

Mózes hivatásának és a hozzá való hűségének áttekintéséből megállapíthatjuk, hogy életének ezen a területén is kimagasló példát adott.⁷² Mindenekelőtt hűséges volt a keresztény hivatásához. Elkötelezett keresztény volt kor ifjúságától, s nem léha ifjú, aki csak ünnepnapokon megy templomba. Erkölcsileg is tiszta volt. Imádságos lelkületéből – amit életrajza nagyon hangsúlyoz – magasabb hivatás fakadt, vagyis a szerzetesi hivatás. Ezt nem csak elfogadta, hanem mindenféle akadályoztatás ellenére megérlelte magában, és hűséges maradt hozzá. Nem sikerült ettől eltávolítani őt sem az érzéki örömek csábításával, sem a hatalommal és anyagi javakkal való kecsegtetéssel. Ő kizárólag az őt meghívó Úrnak akart engedelmesskedni, Krisztus hű szolgája akart lenni.⁷³

3. Tisztaság

Amint már utaltunk rá, Magyar Mózes élettörténetének legnagyobb – ismert – részét a tisztaságáért való hősies küzdelem tölti ki. A tiszteletére készített akathisztoszban is ugyanez figyelhető meg. Az egész himnuszunk két, párhuzamosan futó vezérgondolata van. Az egyik az élettörténet eseményeit veszi sorra, ha nem is olyan részletesen, mint az a *Paterikonban* olvasható. A másik pedig Mózes tisztaságának a magasztalása.

Mózes nem csak a mindennapi kötelességteljesítésben és a hivatáshoz való hűségben ad példát az embereknek, hanem a tisztaságban is. És itt alá kell húzni, hogy kifejezetten a *tisztaságról* van szó, és nem

---

⁷⁰ „А теперь какой то чернец постригъ его” – *Pat.* 109.

⁷¹ „Нерадилъ еси о твоей плоти и въ Лаврі Печерскэй святого Антонія конецъ странствія земного совершилъ еси” – *X. konták.*

⁷² Vö. IVANCSÓ, *Magyar Mózes*, 90-91, (az olasz kiadásban: 82).

⁷³ Vö. 32. jegyzet.

csak a szüzességről. Ugyanis az előbbi tágabb fogalom. A testi tisztaságot megelőzi a lélek, az értelem és a szellem tisztasága. Így volt ez Mózes esetében is. Ha bensőleg nem őrizte volna meg a tisztaságát, nem tudott volna testében sem tiszta maradni. Életének első részében nem készült szerzetesnek, vagy legalábbis nem tudunk róla. Ha Boriszt, az urát nem ölték volna meg, talán ő is egy udvari nemes maradt volna. Mindenesetre, élettörténete alapján állítható, hogy ebben az esetben is tiszta ember maradt volna. Még ha meg is házasodott volna, minden bizonnyal megőrizte volna – ha nem is a szüzességét, de – a tisztaságát, és így házassági tisztaságban élt volna. Itt érdemes megjegyezni, hogy nem lehet véletlen, hogy a bizánci egyház házasságkötési szertartásában így imádkozik az új párért: Urunk, „ajándékozz nekik házassági tisztaságot”,⁷⁴ nem pedig szüzességét!

A költemény két vezérgondolatát követve érdemes áttekinteni az akathisztosz alapján először Mózes életének azokat az eseményeit, amelyek a tisztaságáért való küzdelem hőisévé avatták őt, nem csak életében, hanem a halála után is, hiszen Isten csodatevő hatalommal tüntette ki őt; aztán pedig – a következő részben – sorra venni azokat a szép gondolatokat, amelyekkel a himnusz mindezekért magasztalja.

Mózes életének korábbi szakaszáról az akathisztosz elég keveset beszél. Csak annyit árul el, hogy két testvérével Kijev városába költözött,⁷⁵ s ott a hercegeknek imádságos lélekkel, buzgón szolgált. Továbbá elmondja az Alta folyónál 1015-ben történt tragikus eseményeket: a hercegek meggyilkolását, amikor Mózes csodásan megmenekült: „Csodálatos isteni gondviselés által egyedült te menekültél meg a meggyilkolástól”.⁷⁶ Szól még arról, hogy Kijevben Predszlavánál, Jarosláv hűgánál talált menedéket, ahol „buzgón imádkozva az Úrhoz”⁷⁷ töltötte életét. Végül bemutatja azt is, hogy „súlyos bilincsekkel megvasalva”⁷⁸ került lengyel fogságba.

Ezzel lezárul élete eme szakaszának bemutatása, és a III. ikosztól a VII. ikoszig az akathisztosz is a fogságban történt eseményeket veszi sorra, amelyekben Mózes igazi hősnak mutatkozott. Természetesen nem lehet célja egy liturgikus költeménynek a történet apró részleteinek a tárgyalása. Ezt a *Paterikon* – amelyben a szenvedések történetét

---

⁷⁴ *A görög katolikus egyház szerkönyve (Euchologion)*, Budapest 1964, 41.

⁷⁵ Vö. II. konták.

⁷⁶ „Дивнымъ смотрѣніемъ Божіимъ... ты же единъ, избавивъс убо́нія” – II. ikosz.

⁷⁷ „Моляся ко Господу прилежно” – II. ikosz.

⁷⁸ „Желѣзы тяжкими окованна” – III. konták.

12 szakaszra lehet osztani⁷⁹ – szemléletesen írta, s a himnusz csak válogat belőlük.

Az első négy részletet egybefoglalva, az akathisztosz csupán ennyit közöl: „Kísértést szenvedtél egy nagy gazdagsággal rendelkező asszonytól”,⁸⁰ s már itt utal arra, hogy az asszony özvegy volt, mert férje nem tért vissza a harcokból. Az asszony lelkét a szenvedély kerítette hatalmába, Mózes lelke viszont imádságba merült, és így „az özvegyasszony csábításait éberem elhárította”.⁸¹ Nem részletezi tehát a himnusz, hogy az özvegy először egyszerűen csak hízogó szavakkal akarja magának megszerezni Mózeset, majd megígéri, hogy kiváltja a fogságból és hatalmas úrrá teszi. Nem szól arról sem, hogy vagyonnal akarja elcsábítani, s hogy ezek a kísértések az öt évi fogság alatt történtek. Megjelenik viszont az akathisztoszban az ördögi sugallat gondolata: „az istentelen özvegyasszony lelked temploma ellen támadt, tisztelendő”,⁸² bár azt nem részletezi, hogy ez Mózes megvásárlásában nyilvánult meg, hogy így teljesen uralkodhassék rajta. Az akathisztosz idézi a *Paterikon* gondolatát: Mózes mindennél jobban megszerette a lelki és testi tisztaságot, „azt remélve, hogy az időleges kínokért megszabadul az örök kínoktól”.⁸³ A megvásárlás után történeteket is leírja a himnusz: az özvegy kényeztetni akarja a férfit: „drága ruhákba öltöztetett és édes ételekkel táplált téged, majd szégyentelen dologra vonszolt”.⁸⁴ De Mózes még jobban imádkozik, még szigorúbban böjtöl. Amikor az asszony látja, hogy Mózes inkább az istenes életet választja, most már el akarja veszíteni: éhhalálra szánja. Az életrajz alapján így beszél el ezt az akathisztosz: „A gonosz asszony azt találta ki, hogy éhséggel kínoz agyon téged, és börtönbe vetteted”.⁸⁵ Mózes barátai is színre lépnek a himnuszban, akik rá akarják beszélni az asszonynak való behódolásra. Az életrajzban következő két részt kihagyja az akathisztosz. Az egyik az, hogy az asszony csaláshoz folyamodik. Úgy mutatja be Mózeset a népnek, mint urukat s az ő férjét,

⁷⁹ Ezt a felosztást így végeztük el: 1. hízogás; 2. kiváltás ígérete; 3. vagyonnal való csábítás; 4. ördögi sugallat; 5. megvásárlás; 6. Éhhalálra ítélet; 7. család; 8. halállal fenyegetés; 9. megveretés; 10. segítségkérés; 11. ágybafektetés; 12 megcsonkítás. Vö. IVANCSÓ, *Magyar Mózes*, 38-41; (az olasz kiadásban 33-36.)

⁸⁰ „Быль еси искушаемъ отъ нѣкія жены младія” – III. *ikosz*.

⁸¹ „Пельщєнія вдовы добо отразивый” – III. *ikosz*.

⁸² „Восшумѣ нечєстивая вдова на храмъ души твоея” – IV. *konták*.

⁸³ „Ради мукъ временныхъ, уповая избавлєнни быти вѣчныхъ мукъ” – V. *konták*.

⁸⁴ „Облеже тя въ ризы многоцѣнная и сладкими брашнаи питаше безстыдно влачаше на дѣло непрєподобне” – V. *ikosz*.

⁸⁵ „Гладомъ умысли злая жена уморити мя, вверженнаго въ темницу” – VI. *konták*.

amire ő csak nevetéssel válaszol. A másik pedig a halállal való fenyegetés. Az asszony azt gondolja, hogy már ura Mózesnek, mert megvásárolta, így halállal fenyegeti meg. Viszont megemlékezik a döntő jelentőségű tényről: „a szent Áthosz-hegy szerzetese a szent, angyali szerzetesi életbe öltöztetett”.⁸⁶ Ezzel az akathisztosz befejezettnek tekinti a szenvedések bemutatását, csupán Mózes megcsonkítását említi még.

Közben tehát kimarad az életrajznak az a része, hogy az özvegy veréssel akarja Mózes erejét megtörni. De őt sem a verések, sem semmiféle beszéd nem töri meg. Nem segít az sem, hogy az asszony Boleszláv királyhoz fordul segítségért. Azt a részletet sem említi a himnusz, hogy mivel az asszony semmiképpen sem tudta elcsábítani Mózeset, megparancsolja, hogy erőszakkal fektessék melléje az ágyba. De ő ekkor sem enged a bűnös kísértésnek. Sőt, szemébe mondja az asszonynak, amit nő nem viselhet el pirulás nélkül: „Ne hidd, hogy... nem tudom megtenni, amit akarsz; de istenszeretetből undorodom tőled mint tisztátalantól”.⁸⁷

Aztán következik Mózes megcsonkításának elbeszélése. Mózeset még jobban megverik, naponta száz csapást mérnek rá, végül az asszony levágatja „titkos szerveit”,⁸⁸ s vérbefagyva hagyja őt. „A gonosz asszony... esztelenségében megparancsolta, hogy csonkítsanak meg téged. Te pedig a vérfolyástól halottként feküdtél, s alig volt lélegzet benned.”⁸⁹ Mindezt azért tette az asszony, hogy ha az övé nem lehetett, másé se lehessen Mózes! Ezzel a tisztaságért vívott küzdelemnek és az érte vállalt szenvedéseknek a bemutatása véget ért.

Az akathisztosz a továbbiakban a már célbaért, szerzetesi hivatásának élő Magyar Mózesről szól, ebben az állapotban mutatja be. Így meglepőnek tűnik, hogy Mózes további életét már úgy tekinti, hogy az a monostorban folyik, és nem szól semmit arról, hogyan érkezett meg az Antal által ásott, kezdetleges barlangmonostorba. Két esetben lehet találkozni a himnuszban olyan tényekkel, amelyek arról szólnak, hogyan töltötte életét Mózes a monostorban; aztán a himnusz megemlékezik a szent haláláról is; végül pedig két esetet mond el arról, hogy Mózes a halála után is segítséget tudott nyújtani.

---

⁸⁶ „Быль еси отъ черноризца святая Афонскія Горы облечень во святыи, ангелскій, иноческій образъ” – VII. *konták*.

⁸⁷ „Не думай что... не могу этого сделать: я страха Божия гнушаюсь тебя, какъ нечистой.” – Pat. 110.

⁸⁸ „Тайные члены.” – Pat. 110.

⁸⁹ „Дукавая жена... въ безумии своємъ оскопити тя повелѣла. Ты же яко мертвъ лежалъ еси отъ теченія крове едва мало въ себѣ дыханія имія” – VII. *ikosz*.

Az első említés ezt mondja el: „társad szenvedélyét meggyógyítottad”.⁹⁰ Vagyis arról szól, hogy botjának érintésével segített a testi kísértésekben szenvedő szerzetesnek. A második említés Mózes hallgatótagtságban töltött életéről szól: „Tíz évig tartó hallgatásod által úgy ragyogtál mennyei fénnel, mint egy barlanglakó angyal”.⁹¹

Világos utalást ad az akathisztosz a szent haláláról, elmondva, hogy az „Szent Antal barlangmonostorában”⁹² következett be.

Végül a himnusz XI. ikosza – az akathisztosz szerkesztési szabályainak megfelelően – a fénytárasztó világosság témájával kezdődik, és ehhez a világossághoz hasonlítja a szent ereklyéit, amelyek „gyógyítást adó ereklyék”.⁹³ Ugyancsak itt szerepel János szerzetes meggyógyítása is: „a sokat szenvedett Jánost csodásan megtisztítottad”.⁹⁴

Összefoglalva a Mózes hősies küzdelmeiről szerzett ismereteket, amelyeket tisztasága megőrzése érdekében vitt végbe, érdemes feltenni a kérdést: Mi motiválta őt erre? Miért kellett elviselnie a gazdag asszony szenvedélyes szerelmét, aki mindenáron meg akarta szerezni magának és magáévá akarta tenni: kényeztette, kísértette, minden elképzelhető módon kinozta, végül a legszörnyűbb dolgot is elkövette, és megcsonkította de semmivel sem tudta megtörni a férfi ellenállását? Miért nem egyezett bele a házassági ajánlatba, amikor még nem volt szerzetes, az asszony pedig özvegy volt? Nem lehetett másként, csak úgy, hogy Mózes meg akarta őrizni a tisztaságát.

S erre nem elegendő magyarázat Kologrivové, aki „az ifjúkori üdőség erénye hősének” tekinti őt.⁹⁵ Nem tűnik elégségesnek Iglói értelmezése sem, aki „szélesebb értelemben véve keresztény etikai és hazafias jellegű” hőstettet lát Mózes életében.⁹⁶ Inkább Lepahinnak van igazsága, aki életszentségről beszél Mózessel kapcsolatban.⁹⁷ Ugyanis egyetlen újszövetségi gondolat uralja Magyar Mózes egész történetét: ha az ember Istennek tetsző módon él, akkor nem földi jutalmat vár. Jézus ugyanis így oktatja tanítványait: „Amikor megteszitek, amit parancsoltak nektek, mondjátok: «Mihaszna szolgák vagyunk, hisz csak kötelességünket

⁹⁰ „Жезломъ страсть братнюю исцѣлил еси” – VIII. konták.

⁹¹ „Десятолѣтнимъ безмолвѣемъ пещернимъ равноангельскимъ просиялъ еси съвѣтомъ небеснымъ” – VIII. ikosz. Vö. 51. és 54. jegyzet.

⁹² „Въ Лаврі Печерскэй святого Антонія” – X. konták.

⁹³ „Цѣльбоносныя мощи” – XI. ikosz.

⁹⁴ „Юанна Многострадальнаво чудесно уврачевавый” – XI. ikosz.

⁹⁵ Vö. KOLOGRIVOV, *op. cit.*, 63.

⁹⁶ Vö. IGLÓI, E., „Magyar Mózes legendája”, in *Filológiai Közölny* 1-2 (1962) 8.

⁹⁷ Vö. LEPAHIN, *op. cit.*, 53.

teljesítettük.»⁹⁸ Jézus megerősíti, hogy még a legjobb, még a leghűségesebb szolgálta, a legjobb tanítvány sem dicsekedhet Isten előtt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az ember semmi módon nem kaphat jutalmat. Inkább azt, hogy nem a jutalmazásért kell tevékenykedni, hanem Isten nevében. Jézus ugyanis így figyelmeztet: aki az alamizsnát, az imádságot, a bűnt az emberek szeme láttára, gögösen és hivalkodva cselekszi, az már meg is kapta jutalmát.⁹⁹ Jézus nem kérdőjelezi meg ezeket a cselekedeteket, csak a módját jelöli ki, hogyan kell megtenni őket úgy, hogy ne mindenképpen a jutalomra számítsa az ember. Annak, aki az Úr parancsait megtartva él, nem a földi jutalmazás reménye adja az erőt, hogy Istennek szolgáljon, hanem Isten szeretete, a jó végső győzelmébe és az Isten igazságos ítéletébe vetett hit. Ebben az összefüggésben elhelyezve Mózes, jó példának látjuk őt, mert ilyen távlatban élte meg tisztaságát.

III. Mózes életeszménye az akathisztosz alapján

Nem nehéz felfedezni Magyar Mózes életének történetében – ha csak áttételesen is – a három evangéliumi tanácsot, amely a szerzetesi élet alapján képezi.¹⁰⁰ Talán nem túlzás állítani, hogy életében ezekre törekedett, ezeket élte meg. Azonban nem csak a szerzetességre való törekvése miatt fontos ez, hanem azért is, mert ő hiteles keresztény életet akart élni, s ezzel minden ember számára példát adott. – Az akathisztosz alapján áttekintve ezt, természetesen ennek megfontolásában sem lehet elszakadni a teljes életrajzától.

1. A szegénység és bűjt

Hogy Magyar Mózes mennyire tudott lemondásban élni, az világosan kiderül az életrajzából. Különösen azok a részlet igazolják ezt, amelyek a gazdag özvegyasszony csábításával kapcsolatosak.

Már láttuk, hogy Mózes a szegénységet választotta. A hercegek

---

⁹⁸ Lk 17,10

⁹⁹ Vö. Mt 6,5.6.16

¹⁰⁰ Az akathisztosz világosan meg is fogalmazza ezt: „Üdvözlégy, ki az evangéliumi szűk úton haladtál!” „Радуйся, тѣснымъ путемъ евангельскимъ шествовавший” – III. *ikosz*, továbbá: „Életed a szűk ösvényen haladt át”, „Житѣе твое тѣсною стезею прошель еси” – X. *ikosz*.

udvarában ugyan megbecsülésben és jómódban élhetett, de a rabságban tudott váltani. Öt évig élt zúgolódás nélkül a börtönben, Isten akaratából viselve el a keserű rabságot. Aztán a hatodik évben, az özvegyasszony zaklatásai közepette bizonyította, hogy tud független lenni az anyagi javaktól. Ezért magasztalhatja őt az akathisztosz már az elején, mint a „böjt és az önmegtartóztatás buzgó teljesítőjét”.¹⁰¹ A szenvedélyes nő háromszor is megpróbálkozott azzal, hogy vagyonnal csábítsa el Mózeset. Először felajánlotta neki mindenét: „A tiéd leszek én magam és összes vagyonom”.¹⁰² De hiába, a férfi nem egyezett bele. Aztán azzal kecsegtette a nő, hogy kiváltja a fogságból és gazdaggá teszi: „Egész birtokomnak urává, hatalmam örökösévé teszek, és első leszel a bojárok között”.¹⁰³ De Mózes azt válaszolta, hogy többet ér neki teste és lelke gazdagsága. Végül az asszony cselhez folyamodva úgy mutatta be Mózeset az alattvalóinak mint férjét és az ő urukat. Ám Mózes ekkor is megvetette a vagyont és gazdagságot, így szólva: „Hiába fáradozol: nem tudsz elcsábítani e világ enyésző dolgaival, sem lelkemnek gazdagságát nem tudod ellopni”.¹⁰⁴ Ezek alapján mondhatja róla az akathisztosz, hogy „mindentől tartózkodva imádkozott”¹⁰⁵ és hogy „a böjtre és imádságra”¹⁰⁶ adta magát. Az akathisztosz azonban az életrajzból nem annyira az eseményeket interpretálja, hanem a magasabb, a lelki szempontot emeli ki, összekapcsolva az önmegtagadás gondolatával – ami háromszor is jelen van a himnuszban¹⁰⁷ –, sőt a szenvedélynélküliségével¹⁰⁸ is. Mindez azért történhetett, mert – mint az akathisztosz énekli – „nagy hosszútűrésre tettél szert”.¹⁰⁹ De ehhez józan kiegyensúlyozottsággal hozzáfűzi, hogy szentünk a Magasságbelítől kapta hozzá az erőt. S végül a legszebb

¹⁰¹ „Усердный исполнителью поста и воздержанія” – *I. kosz.*

¹⁰² „Будешь владеть мной самой и всею областью моею” – *Pat.* 103.

¹⁰³ „Будешь господиномъ всему имѣнію моему, наследникомъ моея власти, старшимъ между боярами” – *Pat.* 104.

¹⁰⁴ „Не можешь ты прельстить меня плѣнными вещами этого міра, ни украсть у меня духовнаго” – *Pat.* 106.

¹⁰⁵ „Онъ же вся терпя моляшеся” – *III. ikosz.*

¹⁰⁶ „Прилежаше паче посту и молитвѣ” – *V. ikosz.*

¹⁰⁷ Vö. „Önmegtagadásokkal tetted tökéletessé a földi életet”, „Въ подвигахъ земное течение совершивый” – *V. ikosz.*; „Az egész világ hirdeti önmegtagadásod szilárdságát”, „Проповѣуется во всемъ мирѣ доблесъ подвига твоего” – *VI. konták.*; „Önmegtagadásaid ragyogásától megvilágosítva”, „Сяніемъ твоемъ подвиговъ твоихъ просвѣщенни” – *VII. konták.*

¹⁰⁸ Vö. „A szenvedélynélküliség magaslátára jutottál”, „На высоту безстрастія возшедый” – *IV. ikosz.*

¹⁰⁹ „Веліе долготерпѣніе стяжалъ еси” – *III. konták.*

és legfőbb megokolást is megadja hozzá: a „testet a lélek alá rendelted”.¹¹⁰

2. A tiszta élet és az imádság

Az akathisztosz teljes szövege ennek a bemutatására fekteti a legnagyobb hangsúlyt. Ez érthető, hiszen Magyar Mózes ebben volt nagy, ezért lett ismerős a világ számára, ezért nem merült évszázadok múlva sem a feledés homályába.

A liturgikus himnusz már Mózes teljes életének ismeretében tud visszatekinteni, és a beteljesülés fényében szemléli az alakját. Ezért jelenik meg minden refrénben: „Üdvözlégy... a tisztaság harcosa!”¹¹¹ Mózes életének beteljesedése a szerzetesi életállapotban történt meg, melyet a lelki irodalom angyali állapotnak nevez. Négyyszer jelenik meg ez a gondolat az akathisztoszbán. Rögtön az elején feltűnik az első, amely „testben élő angyalnak”¹¹² nevezi szentünket, aztán pedig az „angyali tisztaság buzgólkodójának”.¹¹³ A következő így szól: „Üdvözlégy, ki angyali életet mutatsz!”¹¹⁴ Végül a himnusz végén is megjelenik ez a gondolat, amikor Mózes dicsőítésének indoklását adja meg: azért érdemli meg, mert az élete „angyalhoz hasonló”¹¹⁵ volt. Ezeken túl, még egy ilyen jellegű utalást lehet találni a szövegben, ahol az akathisztosz szerkesztési szabályainak megfelelően arról van szó, hogy az angyalok is csodálkoznak „tisztaságod fönségén”.¹¹⁶ Ez a gondolat tovább visz a tisztaság földön való megélésének irányába. Nem csak az angyalok számára volt nagyszerű Mózes, hanem az embereknek is, amit – ismét a himnusz szerkesztési szabályainak megfelelően – még a sokbeszédű bölcsek sem tudnak megfelelő módon kifejezni,¹¹⁷ sőt Istennek is: „Szíved tisztaságát látva az Úr”¹¹⁸ – így választotta ki őt. Ezt a kiválasztást azonban – amint a szöveg is hangsúlyozza – megelőzte Mózes emberi nagysága. Együtt működött a kegyelemmel. Így lehetett „a szüzesség és

---

¹¹⁰ „Плоть духу покоривый” – III. ikosz.

¹¹¹ „Радуйся... чистоты поборниче!”

¹¹² „Ангела во плоти” – I. ikosz.

¹¹³ „Ангельския чистоты ревнителю” – I. ikosz.

¹¹⁴ „Радуйся, ангельское жиюе являй!” – VI. ikosz.

¹¹⁵ „Разноангельское житие” – XII. ikosz.

¹¹⁶ „Высоте чистоты твоея” – IX. konták.

¹¹⁷ Vö. IX. ikosz.

¹¹⁸ „Видя Господь чистоты сердца твоего” – II. konták.

romlatlanság jó illatú lilioma”,¹¹⁹ „a szüzesség csodálatos fényessége”,¹²⁰ hiszen „a lelki és testi tisztaságot mindennél jobban”¹²¹ megszerette. A gonosszal való küzdelem is nagy hangsúlyt kap a himnuszban, aki az özvegyet egyre jobban felhevítette Mózes elcsábítására: „látva a te tiszta és szent életedet”.¹²² Az Úr kegyelme azonban, az emberi együttműködéssel, ennél sokkal erősebb: erőt adott, „hogy legyőzd a szenvedélyeket”.¹²³ Végül Mózes élete azzal teljesedett be, hogy az Úr „a szüzi tisztaságért”¹²⁴ megkoronázta. Viszont ehhez a szív tisztasága is kellett, amint az akathisztosz kétszer is kiemeli. „Méltónak találtattál a tisztaszívűek boldogságára”,¹²⁵ és „teljesítetted a törvényt, hogy tiszta szívűnek kell lenni”.¹²⁶

A tiszta szívű élethez és a tiszta állapothoz szorosan csatlakozik az imádság. Így nem lehet véletlen, hogy az akathisztosz ennek a hangsúlyozására is gondot fordít Mózes liturgikus magasztalásában. Négy helyen is megjelenik a szövegben ez a téma, bizonyítva, hogy életének minden szakaszában imádkozott Mózes. Így tett már akkor is, amikor a hercegeket szolgálta, amint az akathisztosz említi: „az imádságban buzgólkodtál”.¹²⁷ Aztán azt írja a himnusz, hogy urának meggyilkolása után Kijevbe menekült, és ott élt, „buzgón imádkozva az Úrhoz”.¹²⁸ Ugyanígy élt akkor is, amikor az özvegyasszony bűnre akarta őt csábítani. Az imádságból merített erőt a kísértés legyőzéséhez, ezért „imádkozott”.¹²⁹ Az asszonyi fondorlatok ellen, a böjtölés mellett, az volt a fő védekezése, amit az akathisztosz így énekel meg: az „imádságra adtad magadat”.¹³⁰ Imádságának olyan hathatós ereje volt, hogy a kísértéseket le tudta győzni általa, sőt a szenvedésben is ez adott neki erőt. De azt is fontosnak tartja a himnusz kiemelni, hogy nem csak saját maga számára kamatoztatta Mózes az imádságot, hanem mindenkiért imádkozik. Őt helyen beszél erről az akathisztosz: „fáradhatatlanul imádkozol ér-

¹¹⁹ „Благоуханный крине дэвства и нетлэнія” – II. *ikosz*.

¹²⁰ „Цэломудрія дивное свіціло” – I. *ikosz*.

¹²¹ „Всего паче возлюбил еси чистоту душевную” – V. *konták*.

¹²² „Видя... чистное і святое житіе твоє” – V. *ikosz*.

¹²³ „Поэждати страсти” – VIII. *konták*.

¹²⁴ „За дэвственную чистоту” – IX. *ikosz*.

¹²⁵ „Еси достоинь блаженства чистыхъ сердцемъ” – VIII. *ikosz*.

¹²⁶ „Заповѣдь чистымъ сердцемъ быти... исполнивый” – VIII. *ikosz*.

¹²⁷ „Въ молитвахъ потщался еси” – II. *konták*.

¹²⁸ „Моляся ко Господу” – II. *ikosz*.

¹²⁹ „Моляшеса” – III. *ikosz*.

¹³⁰ „Прилежаше... молитвэ” – V. *ikosz*.

tünk”,¹³¹ „imádkozol a szent emlékedet tisztelőként”,¹³² „szüntelenül imádkozol lelkünkért”,¹³³ „az Úr előtt imádkozol értünk”,¹³⁴ „a világeért hathatósan imádkozol”.¹³⁵ A szent szöveg lezárásaként pedig megjelenik a kérés is, hiszen az ilyen imádságos lelkületű embernek bizonyára kedves az Istenhez szóló szava mindenki lelki üdvössége és testi egészsége megnyerése érdekében: „imádd a mindenek Teremtőjét!”¹³⁶

3. Az engedelmesség

Magyar Mózes engedelmességéről két szempontból érdemes megemlékezni. Az egyik a negatív oldal. Életének egész ismert története arról szól, hogy nem engedelmeskedett a csábító asszonynak, aki bűnbe akarta vinni. Ezért képes volt a legnagyobb szenvedéseket is elviselni, végül a férfitlanítást, a megcsonkítást is. A másik oldal viszont a pozitív: Krisztus katonájaként csak Istennek engedelmeskedett, parancsainak hősies megtartásával. Az akathisztosz nagyon szépen fogalmazza ezt meg: „akarodat a mennyei Atya akara alá vetted”.¹³⁷

Befejezés

Magyar Mózeset nem csak az életrajza, hanem az akathisztosza alapján is példaképnek lehet tartani. A világban egyre nagyobb szükség van eszményképekre. Szentünket ilyennek tarthatjuk, amint közel ezer év róla szóló tanúsága bizonyítja. Méltó befejezésnek kínálkozik az akathisztosz jellemző mondata: „Üdvözlégy, ki nem csupán szavakkal, hanem még inkább tettekkel tanítasz bennünket!”¹³⁸

---

¹³¹ „Молитвенниче нашъ еусыпный” – II. ikosz.

¹³² „Молитвенниче о чтущихъ святую память твою” – VI. ikosz.

¹³³ „О душахъ нашихъ непрестанный молитвенниче” – VIII. ikosz.

¹³⁴ „Молитвенника о насъ предъ Господомъ” – XII. ikosz.

¹³⁵ „О міръ молитвенниче презрядный” – XII. ikosz.

¹³⁶ „Умоли всіхъ Творца” – XIII. konták.

¹³⁷ „Покоривый волю свою волю Отца Небеснаго” – VII. ikosz.

¹³⁸ „Не словами точію но множае паче дэломъ насъ поучай” – V. ikosz.

